

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Юлія Черноус, Тетяна Синовєрська

**КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА
РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО
ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ**

Монографія

Київ
«Право»
2022

УДК 343.985:343.58
Ч-75

Автори:

Чорноус Юлія Миколаївна – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Синоверська Тетяна Іванівна – доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»

Рецензенти:

Чаплинський Костянтин Олександрович – завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Мазурок Олег Ярославович – начальник відділу методичного забезпечення розслідування кримінальних проступків Управління дізнання Національної поліції України, кандидат юридичних наук

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Національної академії внутрішніх справ
(протокол № 20 від 26 жовтня 2021 року)*

Чорноус Ю.

Ч-75 Криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами : монографія / Юлія Чорноус, Тетяна Синоверська ; М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Право, 2022. – 248 с.

ISBN 978-966-998-289-6

Монографія є комплексним дослідженням, у якому на підставі норм міжнародного й національного законодавства, положень теорії криміналістики, інших юридичних наук, узагальнення кримінальних проваджень про жорстоке поводження з тваринами, з огляду на практичний досвід суб'єктів досудового розслідування розроблено основні положення криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Видання призначене для науковців і практиків, які цікавляться порушеними в монографії питаннями.

УДК 343.985:343.58

© Чорноус Ю. М., Синоверська Т. І., 2022

© Національна академія внутрішніх справ, 2022

ISBN 978-966-998-289-6

© Видавництво «Право», 2022

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	5
Вступ	6

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

1.1. Стан наукових досліджень питань криміналістичної методики розслідування жорстокого поведження з тваринами та її методологічний інструментарій	9
1.2. Генеза правової регламентації відповідальності за жорстоке поведження з тваринами та правові засади розслідування кримінального правопорушення	23
1.3. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поведження з тваринами та його впровадження у вітчизняну правозастосовну практику	46
1.4. Криміналістична характеристика жорстокого поведження з тваринами	62

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

2.1. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поведження з тваринами	92
2.2. Типові слідчі ситуації розслідування жорстокого поведження з тваринами та напрями їх вирішення	107
2.3. Взаємодія слідчого із правоохоронними органами та громадськими організаціями під час розслідування жорстокого поведження з тваринами	121
2.4. Профілактична діяльність слідчого під час розслідування жорстокого поведження з тваринами	137

РОЗДІЛ 3
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ І ТАКТИКА
ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО
ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

3.1. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами	153
3.2. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами	170
3.3. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами	186
Висновки	202
Список використаних джерел	213
Додатки	234

══════ ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК –	Кримінальний кодекс України
КПК –	Кримінальний процесуальний кодекс України
ЗУ –	Закон України
ЗМІ –	засоби масової інформації
ЄС –	Європейський Союз
МВС –	Міністерство внутрішніх справ України
НП –	Національна поліція України
НДЕКЦ –	Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
ОМП –	огляд місця події
США –	Сполучені штати Америки

ВСТУП

Невіддільною ознакою демократичної, соціальної та правової держави є забезпечення прав і свобод людини. Ознакою цивілізованого суспільства є дотримання прав тварин як біологічних об'єктів. Тварини, згідно із законодавством України, мають право на гуманне ставлення до них і захист від жорстокого поводження.

Наша держава здійснює послідовні кроки щодо належного забезпечення захисту прав тварин. Зокрема, 2006 року було прийнято Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», 2013 року – ратифіковано Європейську конвенцію про захист домашніх тварин 1987 року, 2017 року – статтю 299 «Жорстоке поводження з тваринами» Кримінального кодексу (КК) України було викладено в новій, удосконаленій редакції.

Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, з 2017-го до 2020 року в Україні було зареєстровано 708 кримінальних проваджень за ст. 299 КК України, 554 провадження було закрито, тільки 154 з обвинувальним актом було передано до суду. Тобто, з огляду на ці дані, до суду передавали лише близько 20% справ; тільки стосовно 58 осіб було винесено обвинувальний вирок суду.

Здійснені емпіричні дослідження засвідчили високий рівень латентності цього кримінального правопорушення. Значна кількість випадків жорстокого поводження з тваринами залишається поза увагою правоохоронців, чимало з них не вдається розслідувати й передати з обвинувальним актом до суду, а щодо деяких із них унаслідок неналежного доказування обставин кримінального правопорушення суд виносить виправдувальний вирок.

Суспільна небезпека кримінального правопорушення полягає в тому, що жорстокість щодо тварин нерідко є початком моральної деформації та злочинної діяльності особи, яка згодом спонукає до вчинення більш тяжких злочинів. Загрозливим є збільшення кількості випадків жорстокого поводження з тваринами, що вчинюють неповнолітні, поширення в мережі Інтернет відео, на яких знято знущання з тварин, а також активізація руху «догхантерів» («мисливців на собак») тощо.

Розслідування жорстокого поводження з тваринами зумовлює необхідність вирішити низку проблемних питань, а саме: виявлення всіх фактів протиправної діяльності; встановлення всіх співучасників учинення кримінального правопорушення; з'ясування способів і засобів вчинення кримінального правопорушення тощо. Ефективному виконанню завдань кримінального провадження перешкоджають недосконалість кримінального процесуального законодавства; недостатнє техніко-криміналістичне забезпечення правоохоронних органів; проблеми організації взаємодії з правоохоронними органами та громадськими організаціями; недоліки організації використання спеціальних знань тощо. Практичні працівники зазначили про необхідність удосконалення діяльності з розслідування жорстокого поводження з тваринами й розроблення необхідних криміналістичних рекомендацій.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні роботи, що висвітлюють концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень. Це праці Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, О. І. Мотляха, М. А. Погорецького, О. С. Саїнчина, М. В. Салтевського, О. А. Самойленко, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура та ін.

Проблеми жорстокого поводження з тваринами досліджували вчені з різних галузей права, зокрема: у дисертаціях із кримінально-

го права (І. А. Головка, 2010), кримінології (О. О. Шуміло, 2017); адміністративного права (В. О. Турська, 2016), криміналістики (В. В. Демідова, 2021). Однак, питання жорстокого поводження з тваринами та розслідування відповідних кримінальних правопорушень недостатньо розглянуті з погляду науки криміналістики.

У вітчизняній юридичній літературі не розроблено криміналістичну методику розслідування жорстокого поводження з тваринами. Нині постала потреба в комплексному висвітленні окресленої проблематики в контексті сучасних правових реалій та особливостей вчинення цього кримінального правопорушення.

Монографічне дослідження спрямоване на реалізацію Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки, затвердженої Законом України від 21 вересня 2000 року № 1989-III; Національної стратегії сталого розвитку України – 2020, затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Дослідження виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015; Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р, і Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 693-р.

Монографія є комплексним дослідженням, у якому ґрунтуючись на нормах міжнародного та національного законодавства, на основі положень теорії криміналістики, інших юридичних наук, узагальнення кримінальних проваджень про жорстоке поводження з тваринами, враховуючи практичний досвід суб'єктів досудового розслідування, розроблені основні положення криміналістичної методики розслідування даного виду кримінального правопорушень.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

1.1. Стан наукових досліджень питань криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами та її методологічний інструментарій

Аналіз наукових досліджень з питань криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень є важливою частиною цього дослідження, оскільки в умовах сьогодення нагальною є необхідність розроблення окремої криміналістичної методики розслідування жорстокого поведження з тваринами.

Розглядаючи питання розслідування будь-якого конкретного кримінального правопорушення, передусім необхідно дослідити такі загальні поняття, як криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень, її складові елементи й основне призначення.

Слід зауважити, що методика розслідування в криміналістиці має щонайменше три значення: а) розділ криміналістичної науки; б) розділ навчального курсу; в) система дій, які забезпечують оптимальне розслідування злочинів. Питання співвідношення цих понять з позицій теорії криміналістики, організації криміналістичної підготовки чи практично-прикладного значення висвітлено у фундаментальній праці Б. В. Щура¹.

¹ Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с.

На думку М. В. Салтевського, «криміналістична методика – це завершальний розділ науки криміналістики, що становить собою систему наукових положень (закономірностей, принципів) і розроблених на їх основі практичних рекомендацій (алгоритмів, програм), які забезпечують оптимальну організацію розслідування і попередження окремих видів злочинів»¹.

Деякі автори вважають, що сутність криміналістичної методики втілюється в рекомендаціях щодо встановлення часу, місця, осіб, які брали участь у розслідуваній події, обставин події, способу вчинення злочину й обставин, що сприяли або спонукали до його вчинення. У найзагальнішому значенні – це рекомендації щодо виявлення слідів вчинених дій або бездіяльності, їх аналізу та правової оцінки. Оскільки під час вчинення різних видів (груп) злочинів використовують специфічний набір засобів і способів досягнення злочинної мети, кожному виду злочинів будуть притаманні специфічні сліди й обумовлені цим засоби та методи їх виявлення, вилучення, дослідження та використання. Цим зумовлена необхідність розроблення окремих методик розслідування певних видів (груп) злочинів².

У системі криміналістики окремі криміналістичні методики посідають особливе місце, що пов'язано з інтеграцією та диференціацією наукових знань й об'єднують передові досягнення криміналістичної техніки й тактики, надані відповідно до оптимальної організації розслідування злочинів і судового розгляду певних категорій кримінальних проваджень. «Криміналістичні методики, – зауважує В. П. Бахін, – є засобом практичної реалізації положень (рекомендацій) криміналістичної техніки і криміналістичної тактики, бо поза реальними умовами розслідування конкретних злочинів немає їхнього застосування і використання»³. З огляду на зазначене, проблематику криміналістичних методик загалом можна визнати найбільш

¹ Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.

² Криміналістика : підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 704 с.

³ Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика : курс лекцій. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. Ч. 1. 356 с.

науково досліджуваною в сучасній криміналістиці, а методико-криміналістичне забезпечення слідчої діяльності є одним з найважливіших напрямів її розвитку¹.

Із цього приводу Р. С. Белкін стверджував, що криміналістична методика (методика розслідування окремих видів злочинів, окрема методика) – це система наукових положень і розроблених на їх підставі рекомендацій з організації та здійснення розслідування і запобігання злочинам². Близьким до попереднього є визначення, запропоноване В. П. Бахіним, який вважає, що криміналістична методика є системою наукових положень і розроблених на їх підставі практичних рекомендацій з оптимального проведення розслідування злочинів³. На переконання І. О. Возгріна, криміналістичну методику слід розглядати як комплекс науково обґрунтованих даних і рекомендацій з організації розкриття, розслідування та попередження різних видів злочинів⁴.

Останніми роками в криміналістичній літературі з'являються вельми оригінальні визначення криміналістичної методики, у яких втілено сучасні підходи до тлумачення цієї категорії. Зокрема, А. В. Шмонін пропонує розглядати криміналістичну методику як інформаційну модель наукових положень і розроблених на їх підставі практичних рекомендацій з організації та здійснення розкриття, розслідування і попередження злочинів⁵.

Своєю чергою В. О. Образцов зауважує, що криміналістична методика є своєрідним еталоном того, як потрібно діяти слідчому за

¹ Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 187–200.

² Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. [2-е изд. доп.]. М. : Мегатрон ХХ1, 2000. 334 с.

³ Бахин В. П. Криминалистическая методика : лекция. Киев, 1999. 35 с.

⁴ Возгрин И. А. Введение в криминалистику : история, основы теории, библиография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 475 с. ; Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 187–200.

⁵ Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків : Право, 2001. 560 с. ; Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 187–200.

певних умов¹. На увагу заслуговує визначення поняття «окрема криміналістична методика», запропоноване Б. В. Щуром. На його думку, окрема криміналістична методика – це комплекс методичних рекомендацій та слідчих технологій у вигляді типових інформаційних моделей, спрямованих на розкриття та розслідування певного виду або групи злочинів та їх запобігання². У запропонованому визначенні до структури окремої криміналістичної методики Б. В. Щур поряд з методичними рекомендаціями включає й слідчі технології, що є новаторським і перспективним підходом³.

Науковці пропонують поділяти методичні рекомендації за ступенем спільності (рівнем конкретизації). Зокрема, М. П. Яблоков за ступенем спільності (рівнем конкретизації) виокремлює такі рівні методичних рекомендацій: 1) високого ступеня спільності, тобто «великі групи різноманітних злочинів» (злочинів, що вчиняють організовані злочинні угруповання); 2) меншого ступеня спільності, тобто групи однорідних злочинів (наприклад, проти довілля); 3) ще меншого ступеня спільності, тобто видові, підвидові методики (розслідування шахрайства, крадіжок); конкретні методики (розслідування окремих видів і підвидів злочинів у різних типових слідчих ситуаціях)⁴.

Основним завданням криміналістичної методики, на думку М. П. Яблокова, є озброєння слідчих необхідним для їх професійної діяльності науково-методичним комплексом знань і навичок з розкриття, розслідування та попередження окремих видів злочинів у різних слідчих ситуаціях, що виникають у процесі здійснення такої діяльності⁵ [202, с. 141] .

¹ Образцов В. А. Общие положения криминалистической методики расследования. Глава 37. Криминалистика : учебник / под ред. В. А. Образцова. М., 1995. С. 491–496.

² Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с.

³ Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 187–200.

⁴ Криминалистика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. М.: Юристъ, 2001. 718 с. ; Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 187–200.

⁵ Яблоков Н. П., Головин А. Ю. Криминалистика: природа и система. М. : Юристъ, 2005. 650 с.

Схожу чотирирівневу класифікацію окремих криміналістичних методик запропоновано в працях таких учених, як О. О. Алексєєв, А. В. Іщенко, В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус. Оптимальною, на їх погляд, є чотирирівнева класифікація криміналістичних методик, у якій виокремлено такі рівні:

1) видові криміналістичні методики (за видами злочинів, чітко визначеними у відповідних розділах особливої частини КК України, наприклад, методика розслідування шахрайства);

2) внутрішньовидові криміналістичні методики (підвиди чи різновиди, виокремлені з-поміж злочинів одного виду за криміналістично значущими ознаками; наприклад, у такому виді злочинів, як умисне вбивство, виокремлюють такі внутрішньовидові методики, як методика розслідування вбивств: а) пов'язаних із розчленуванням трупа; б) вчинених на замовлення; в) матір'ю своєї новонародженої дитини; г) вчинених на релігійному підґрунті тощо;

3) міжвидові (або групові, комплексні) криміналістичні методики розслідування злочинів, у яких відображено рекомендації з розслідування комплексів взаємопов'язаних злочинних дій, об'єднаних на підставі одночасного врахування кримінально-правових і криміналістичних критеріїв класифікації злочинів;

4) позавидові криміналістичні методики. Одночасно з процесом диференціації методик став розгортатися процес своєрідної інтеграції, коли почали формуватися методики, що достатньо широко відображені в криміналістичній літературі (наприклад, методика розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми; методика розслідування нерозкритих злочинів минулих років; методика розслідування злочинів, вчинених іноземцями і проти них тощо). Такі методики ґрунтуються на особливостях суб'єкта злочину, впливі фактора часу, специфіці засобів вчинення злочинів тощо. Запропонована класифікація, на думку науковців, дає змогу не лише чітко виокремити криміналістичні методики за ступенем узагальнення, рівнем конкретизації методичних рекомендацій, а й сформувати різні підходи до технології їх створення¹

¹ Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : Центр учбової літератури , 2015. 704 с.

Із цього приводу А. П. Шеремет стверджує, що розроблення методик розслідування ґрунтується на цілісній системі загальних положень (принципів), до яких належать: обумовленість цих розробок потребами слідчої практики; реалізація принципу законності наукових рекомендацій, які мають відповідати принципам кримінального процесу, етичності й гуманності; комплексне використання правових та інших джерел інформації; використання нових досягнень науково-технічного прогресу й передового слідчого досвіду, інших сфер практичної діяльності; оптимальний набір слідчих дій, тобто в будь-якій окремій методиці доцільно використовувати повну сукупність слідчих дій, яка забезпечує вирішення слідчої ситуації, досягнення мети розслідування¹.

Дискусійним є питання щодо структури криміналістичних методик.

Наприклад, М. М. Єфімов виокремлює такі структурні елементи досліджуваної наукової категорії: криміналістична характеристика злочинів; аналіз первинної інформації та початок кримінального провадження; обставини, що підлягають доведенню в кримінальному провадженні; типові слідчі ситуації розслідування; особливості проведення початкових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів; особливості проведення подальших слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів; особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінального правопорушення; профілактична діяльність слідчого стосовно причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; особливості діяльності слідчого на завершальному етапі розслідування. До цієї характеристики автор також включає криміналістичну характеристику злочинів і найтипівіші елементи всіх можливих методик розслідування окремих видів злочинів².

¹ Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [2-ге вид.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

² Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посіб. [2-е вид., допов. і перероб.]. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.